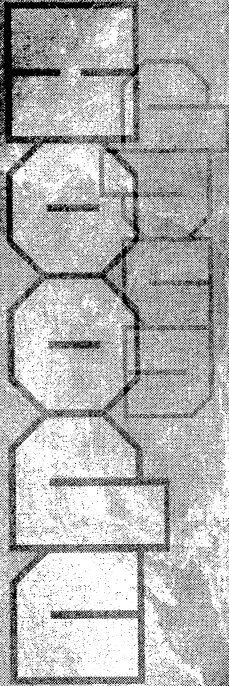

ТИМЧАСОВІ СИЛИ ООН В ЛІВАНІ

СКОРОХОД Ю.С.,
кандидат історичних
наук, доцент

*Інститут міжнародних
відносин Київського
університету
ім. Т. Шевченка*

Вже понад двадцять років на Півдні Лівану функціонують миротворчі сили ООН – Тимчасові сили Об'єднаних Націй у Лівані (ТСООНЛ)*. За цей період в політичних та наукових колах були висловлені різноманітні, часом полярні, оцінки їх діяльності: від однозначно позитивних¹ до відверто негативних, в яких наголошується на їх неефективності, на неспроможності взяти під свій контроль розвиток ситуації в регіоні, а, отже, на нездатності виконати функції, покладені на них згідно з мандатом. Розбіжності в поглядах щодо результативності місії ТСООНЛ значною мірою зумовлені неоднозначністю оцінки тих чинників, які стали на заваді нормальному функціонуванню миротворчих сил ООН в Лівані. Не ставлячи за мету дати аналіз всього комплексу причин (що є неможливим у невеликій за обсягом статті), зазначимо, що, на нашу думку, потенційні труднощі в виконанні мандату ТСООНЛ були закладені ще в процесі прийняття рішення про їх формування.

Ключовим принципом концепції миротворчості, на думку деяких вчених, і зокрема Ч.Доббі, виступає згода конфліктуючих сторін на проведення миротворчої операції². Саме наявність або відсутність необхідного мінімуму згоди є тим визначальним фактором, який відрізняє підтримку миру від примусу до миру при реагуванні на

конфлікти** . Розрізняють два типи досягнення згоди: оперативний та тактичний³. Оперативний рівень, який передбачає згоду на проведення миротворчої операції в цілому (тобто в масштабі всієї операції), забезпечується досягненням офіційних угод. На тактичному рівні, який передбачає підтримку згоди по ходу проведення операції, збереження згоди залежить від розвитку подій на місці та від деяких інших факторів, які впливають на суспільну думку щодо миротворчих сил та їх місії. Цей рівень досягнення згоди є більш нестійким та динамічнішим порівняно з оперативним.

Крім того, проведення миротворчих операцій під егідою ООН, на наш погляд, потребує одночасного досягнення згоди як на глобальному (насамперед, в рамках Ради Безпеки ООН), так і на регіонально-локальному (безпосередні учасники конфлікту та зацікавлені сторони) рівнях. Уявляється, що саме з цих позицій необхідно підійти до аналізу як самого процесу формування, так і подальшого функціонування ТСООНЛ.

11 березня 1978 р. група палестинців, що провела рейд із Півдня Лівану на ізраїльську територію, здійснила серію терористичних актів, внаслідок яких загинуло 37 і було поранено 76 ізраїльських громадян⁴. 14-15 березня 1978 р. розпочалося широкомасштабне вторгнення ізраїльських військ на територію Лівану. Ліванський уряд, який охарактеризував ці дії як акт "відкритої агресії проти ліванської території", закликав до негайного розгляду цього питання в Раді Безпеки ООН. Дебати в Раді тривали 17-18 березня 1978 р. і закінчилися прийняттям 19 березня двох резолюцій: № 425 та № 426, у відповідності із якими і були сформовані Тимчасові сили ООН в Лівані.

Ініціатива по створенню таких сил належала США. В своїх мемуарах колишній президент США Дж.Картер зазначає: він дав розпорядження державному секретарю США С.Венсу повідомити ізраїльтян, що "ми вносимо резолюцію в Об'єднані Нації, в якій міститься заклик до виводу їх військ із Лівану та встановлення там миротворчих сил ООН"⁵. В свою чергу, С.Венс вже в день вторгнення проінформував Генерального Секретаря ООН Курта Вальдхайма, що США не бачать іншого шляху для вирішення кризи в Південному Лівані, аніж формування та розміщення сил ООН⁶.

Позиція адміністрації Дж.Картера з цього питання базувалася на тезі, що врегулювання кризової ситуації на Півдні Лівану має відбуватися таким чином, щоб не зашкодити розвиткові переговорного процесу між Єгиптом та Ізраїлем. Виходячи з цього, офіційний Ва-

Вашингтон прагнув швидко взяти під контроль конфлікт на Півдні Лівану, не дозволивши йому набути таких масштабів, які б передчасно поставили президента А.Садата перед вибором: араби або замирення з Ізраїлем. Крім того, США не були зацікавлені на данному етапі в одноосібних миротворчих зусиллях в Лівані, які були пов'язані з наданням американських гарантій або ж зобов'язань. Останнє було повністю неприйнятне для США, оскільки (враховуючи непередбаченість, неконтрольованість і надзвичайну складність ситуації) могло поставити під сумнів спроможність Вашингтону на Близькому Сході, що в умовах єгипетсько-ізраїльського зближення уявлялося неприпустимим. За цих умов для Вашингтона більш прийнятним уявлялося використання механізмів ООН для розблокування кризової ситуації на Півдні Лівану, що потенційно зменшувало небезпеку зриву процесу єгипетсько-ліванського зближення.

Ще одним фактором для прискорення вирішення проблеми ізраїльського вторгнення стали побоювання з боку США, що затягування дебатів в рамках Ради Безпеки ООН можуть призвести до того, що проект резолюції, запропонований чи арабськими країнами, чи СРСР та його східноєвропейськими союзниками, буде неприйнятним для США чи Ізраїля. Зазначимо, що в ході дискусій СРСР, а також арабські країни заявляли про те, що вони б хотіли бачити таку резолюцію Ради Безпеки ООН, в якій би містилися формулювання з більш рішучим засудженням ізраїльської агресії.

Адміністрація Дж.Картера вжила певних превентивних дій з метою запобігання можливої мобілізації з боку Ізраїля проізраїльського лобі в конгресі США для тиску на Білий Дім і, таким чином, блокування дій Вашингтона, спрямованих на забезпечення виведення ізраїльських військ з ліванської території та розміщення там миротворчого контингенту ООН. Як згадує колишній президент США Дж.Картер: "Після консультацій з державним секретарем Сайрусом Венсом та з ключовими прибічниками Ізраїлю в Конгресі, я вирішив, що ми не допустимо продовження ізраїльської окупації півдня Лівану. У тому випадку, якщо Бегін не погодився б із нашими побажаннями, ми підготували повідомлення Конгресу - як передбачено законом, - що зброя США нелегально використовується в Лівані, що автоматично призвело б до припинення всієї військової допомоги Ізраїлю. Крім того, я віддав наказ державному департаменту підготувати резолюцію в Раді Безпеки ООН із засудженням ізраїльської акції.

Американському генеральному консулу в Єрусалимі було віддано наказ вручити послання прем'єр-міністру Бегіну, в якому пояснювались ці плани, та наполягати на тому, щоб він вивів свої війська [з Півдня Лівану – Ю.С.]⁷.

Вранці 19 березня 1978 р. (тобто менше, ніж через добу після внесення пропозиції) Рада Безпеки ООН проголосувала за американський проект резолюції. 12 членів голосували "за", СРСР та Чехословаччина утримались; Китай взагалі не приймав участі в голосуванні. Таким чином, консенсус щодо формування та розміщення миротворчих сил ООН на Півдні Лівану на глобальному рівні (тобто в рамках Ради Безпеки ООН) був досягнутий. В п.3 резолюції № 425 зазначалося, що Рада Безпеки ООН постановила створити такі сили з метою "підтвердження виведення ізраїльських військ, відновлення міжнародного миру і безпеки та надання допомоги урядові Лівану в забезпеченні повернення йому його ефективної влади в цьому районі..."⁸. Разом з тим, компроміс, що мав місце під час прийняття Радою Безпеки ООН резолюцій № 425 та № 426, призвів до того, що суттєві проблеми щодо діяльності ТСООНЛ не були вирішені. Насамперед це стосується визначення району розміщення миротворчого контингенту. В доповіді Генерального Секретаря Раді Безпеки ООН, в якій були визначені повноваження нових військ ООН в Лівані, основні завдання та план заходів для їх швидкого утворення, також не було окреслене питання щодо зони операції ТСООНЛ. Генеральний Секретар наголосив на тому, що операція в своєму розвитку має пройти дві стадії. На першій стадії ТСООНЛ мають підтвердити вивід ізраїльських військ із ліванської території до міжнародно визнаного кордону. Тільки після завершення цієї акції в процесі переговорів із зацікавленими сторонами буде остаточно визначена зона операції як така⁹. Таким чином, відсутність попередньої детальної погодженості щодо зони розміщення в подальшому спричинила виникнення істотних проблем при розгортанні сил ООН в Лівані (аж до збройних сутичок) як з ОВП (зона відповідальності миротворчих сил поширювалась на ті райони, де розміщалися військові бази палестинців), так і з локальними союзниками Ізраїлю: військовими формуваннями колишнього ліванського майора Хаддада, які згодом оголосили себе Армією Південного Лівану.

Крім того, якщо на глобальному рівні консенсус був досягнутий, то на регіонально-локальному рівні, як свідчить аналіз дебатів в ООН, простежується відсутність чіткої підтримки мандату сил ООН

з боку Сирії, ОВП та Ізраїлю. "Навіть ізраїльський уряд в більшій мірі був проінформований, щодо створення ТСООНЛ... - зазначає норвезький дослідник Б.Скогмо. - А ні заява посла (постійного представника Ізраїлю в ООН- Ю.С.) Герцога в Раді (Безпеки ООН – Ю.С.), а ні інші офіційні документи в ООН не свідчать про будь-яку попередню згоду Ізраїлю на створення ТСООНЛ"¹⁰. Постійний спостерігач ОВП в ООН активно критикував резолюцію Ради Безпеки № 425 як таку, яка не докладає зусиль по розв'язанню конфлікту, оскільки уникає розгляду "питання про причини та серцевину трагедії на Близькому Сході – тобто, палестинське питання"¹¹. Слід зазначити, що як США, так і Ізраїль підходили до ОВП як до терористичної організації і в зв'язку з цим не бажали визнавати ОВП в якості учасника конфлікту, оскільки логічно могло бути поставлене питання про визнання цієї організації в якості суб'єкта переговорного процесу на Близькому Сході. Така позиція США та Ізраїлю залишалася незмінною не дивлячись на те, що ліванський уряд наголошував, що "Ліван за нинішніх умов не несе відповідальності за присутність палестинських баз на Півдні Лівану"¹², а, отже, і будь-якої відповідальності за дії ОВП зі своєї території.

Таким чином, вже в процесі прийняття рішення про створення ТСООНЛ, були закладені основи майбутніх труднощів по виконанню мандату силами ООН – відсутність попередньої згоди на регіонально-локальному рівні на проведення миротворчої операції, невирішеність ряду принципових питань, зокрема, щодо зони розміщення миротворчого контингенту. Не можна не погодитися із твердженням норвезького дослідника Б.Скогмо про те, що "...основні проблеми операції ТСООНЛ в більшій мірі є політичними, аніж оперативними, що неуспіх ТСООНЛ був спричинений провалом політичних передумов та дипломатичної підтримки системи операції, аніж неадекватною діяльністю миротворчих сил на місці"¹³.

Досвід ТСООНЛ свідчить про те, що досягнення попередньої згоди на мандат та розміщення миротворчих сил як на глобальному (в рамках РБ ООН), так і на регіонально-локальному (конкретні безпосередні учасники конфлікту та зацікавлені сторони) є обов'язковою передумовою будь-якої миротворчої операції, яка здійснюється під егідою ООН, регіональної міждержавної організації або ж шляхом формування багатонаціональних сил. Надзвичайно актуальним в цьому контексті уявляється досягнення збалансованого рішення саме на всіх рівнях. Компромісне рішення, досягнуте щодо формування ТСООНЛ в Раді Безпе-

ки ООН, не було підкріплене відповідними дипломатичними зусиллями на регіонально-локальному рівні з метою погодження ключових елементів мандату та зони відповідальності сил ООН, що, на нашу думку, стало однією із головних причин нездатності ТСО-ОНЛ в повному обсязі виконати функції, покладені на них.

* Англійська аббревіатура - UNIFIL.

** Слід зазначити, що після закінчення доби "холодної війни" та започаткування процесу становлення багатополлярної структури системи міжнародних відносин (що, без сумніву, відкрило нові можливості для ООН) проглядалася тенденція до зародження нового типу операцій ООН по підтримці миру – операцій "третьої генерації", характерною рисою яких є військове втручання в конфлікти з метою примусу супротивників до припинення військових дій ("гуманітарна інтервенція"). В зв'язку із цим було поставлено під сумнів необхідність досягнення згоди як попередньої (до того ж, чи не ключової) умови планування та проведення миротворчих операцій. Однак практика ООН на початку 1990-х рр. (наприклад, в Сомалі) довела неефективність політики примусу до миру як миротворчої. Генеральний Секретар ООН Б.Бутрос-Галі визнав це, заявивши стосовно проведення операції в Сомалі: "Ми не можемо нав'язувати мир". Фактично, це означало підтвердження непорушності апробованого всією практикою ООН принципу необхідності одержання згоди на проведення миротворчої операції як провідного в концепції миротворчості ООН.

ПОСИЛАННЯ

¹ Наприклад, відомий український фахівець професор В.С.Бруз наступним чином дає оцінку діяльності цих сил: "Незважаючи на надзвичайну складність і запутаність ситуації в Лівані, зусилля військ ООН у відновленні миру і безпеки в регіоні слід оцінити позитивно" (Бруз В.С. ООН і врегулювання міжнародних конфліктів. – Київ, 1995. – С.58).

For example, the famous Ukrainian expert Professor V. C. Bruz gives the following estimation of the activity of these forces: "Despite of the fact that the situation in Lebanon is complicated and difficult, the efforts of the UN troops in the restoration of peace and security in the region must be estimated positively" (Bruz).

² Dobbie Ch. A Concept for Post-Cold War Peacekeeping // Survival. – Autumn, 1994. – Vol. 36. – № 3. – P. 121-148.

³ Dobbie Ch. A Concept for Post-Cold War Peacekeeping // Survival. Autumn 1994. – Vol. 36. – № 3. – P. 124.

⁴ Doc. S/12598.

⁵ Carter J. Keeping Faith: Memoirs of a President. – Toronto, New York, London, Sydney, 1982. – P. 310-311.

⁶ Brian Urquhart. A Life in Peace and War. – New York, 1987. – P. 288.

⁷ Carter J. The Blood of Abraham: Insights into the Middle East. – Boston, 1985. – P. 96-97.

⁸ Резолюція Ради Безпеки ООН 425 от 19 марта 1978 г. // СССР и ближневосточное урегулирование, 1967-1988: Документы и материалы. – М., 1989. – С.459.

⁹ The Blue Helms. A Review of United Nations Peace-keeping. – United Nations, 1990. – P. 113.

¹⁰ Skogmo B. UNIFIL. International Peacekeeping in Lebanon, 1978-1988. – Boulder & London, 1989. – P. 10.

¹¹ Цит. за: Skogmo B. UNIFIL. International Peacekeeping in Lebanon, 1978-1988. – Boulder & London, 1989. – P.9.

¹² Doc. S/12600.

¹³ Skogmo B. UNIFIL. International Peacekeeping in Lebanon, 1978-1988. – Boulder & London, 1989. – P.1.